

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Haziran/June 2022, 5(1): 128-144

Kıyamet Sahneleri Sunması Bağlamında Kâri'a Sûresi'nin İncelenmesi
Examination of Surah Qari'ah in the Context of Presenting Scenes of the Apocalypse

Mazhar DÜNDAR

Dr, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı,
Doctor, Teacher, Ministry of Education Van/Turkey
mazhardu@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-4406-9686

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.47145/dinbil.1115045

Atıf / Citation: Dündar, Mazhar. "Kıyamet Sahneleri Sunması Bağlamında Kâri'a Sûresi'nin İncelenmesi / Examination of Surah Qari'ah in the Context of Presenting Scenes of the Apocalypse". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5 / 1 (Haziran 2022): 128-144. doi: 10.47145/dinbil.1115045

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University,
Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Öz

Kâri'a sûresi, Risalet'in başlangıç döneminde nazil olmuş, mevzu itibarıyla diğer bazı Mekkî sûrelerde olduğu gibi kıyametin ne olduğu sorusuyla başlamış ve kıyamet sahnelerinin tasviri yapılmıştır. Bu sahnelerde kıyametin kopmasıyla oluşan şiddetli çarpmanın etkisiyle kâinatta oluşan değişim aktarılmıştır. Kıyametin dehşet veren korkusuyla insanların yaşadıkları panik halleri, hesaba çekilerek amellerine göre kavuşacakları nimetler veya uğrayacakları azap tasvir edilmiştir. Kur'an'da, kıyamet sahneleri çok canlı bir anlatımla adeta gözler önüne serilerek tasavvur ve hissedilebilir bir üslupla aktarılmıştır. Sûrede insanlara yönelik hem ümit veren hem de korku salan mesajlar sunulmuştur. Böylece insanlardaki mükellefiyet ve kulluk bilincine vurgu yapılmak suretiyle dünyada işledikleri amellerin ahirette mutlaka bir karşılığının olacağı bilincinin verilmesi hedeflendiği söylenebilir. Kıyamet sahneleri, Kur'an'ın farklı ayet ve sûrelerinde yer alırken, Kâri'a sûresinde veciz şekliyle geçtiği görülmektedir. Sûreyi ele alarak incelememiz bu sebebe matuftur. Kıyametin kopması ve sonraki ahvalin tasvir edildiği bu sahnelerde, tam bir uyum ve ahenk vardır. Bu durum sahnenin her bölümünde, kelimelerin musikisinde, ses tonu ile mana arasındaki insicamda, hisleri harekete geçirmede ve sunulduğu bağlamda bir bütünlük arz etmesinde kendini göstermektedir. Çalışmamızda, Kâri'a sûresinde ses tonu ve manasıyla ifade edilen kavramlar tahlil edilmiş, en çarpıcı ve canlı bir üslup ile anlatılan kıyamet sahneleri ele alınmıştır. Bunların, insanları imana ve marufa teşvik ederek inançsızlık ve münkerden sakındırmaya yönelik olduğu, sembolik birer anlatım olmadığı, ahirette gerçekte yaşanacak manzaralardan seçildiği anlaşılmış ve bu hususlar analiz edilerek işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kâri'â, Kıyamet, Haşr, Mizan, Cehennem.

Abstract

The Surah Qari'ah was revealed in the beginning of the Risalet, it started with the question of what the apocalypse is like in some other Makki surahs, and the scenes of the apocalypse were depicted. In these scenes, the change in the universe with the effect of the violent impact caused by the breaking of the apocalypse is conveyed. The panic situations that people experience with the terrifying fear of the apocalypse, the blessings they will attain or the torment they will suffer according to their deeds are described. The Qur'an is not content with depicting the scenes of the apocalypse; these scenes are conveyed in an imaginative and perceptible style that emerges with an almost unfolding with a very lively narration. Both hopeful and fearful messages are presented to people in the Surah. Thus, it can be said that by emphasizing the consciousness of responsibility and servitude in people, it can be said that it is aimed to give the awareness that the deeds they do in this world will definitely have a reward in the hereafter. While the apocalypse scenes take place in different verses and surahs of the Qur'an, it is seen that they are mentioned in a laconic form in the verse of Qari'ah. It is for this reason that we examine the surah by considering it. There is complete harmony and coherence in these scenes, in which the end of the world and the next situation are depicted. This situation manifests itself in every part of the scene, in the music of the words, in the coherence between the tone of voice and the meaning, in activating the senses and presenting a unity in the context in which it is presented. In our study, the concepts expressed in the tone and meaning of the Qari'ah Surah were analyzed, and the apocalyptic scenes, which were told in the most striking and lively style, were discussed. It has been understood that these are intended to encourage people to faith and knowledge and to avoid disbelief and sin, they are not symbolic expressions, they are chosen from the scenes that will be experienced in the hereafter, and these issues are analyzed and processed.

Keywords: Tafsir, Qari'ah, Apocalypse, Resurrection, Scales, Hell.

Giriş

Ahret inancı ve kıyamet bilinci Kur'an'ın en temel konularından biridir. Kıyamet sahneleri Mekki sûrelerde yoğun bir şekilde işlenirken, belki de en veciz şekliyle Kâri'a sûresinde geçmektedir. Birinci ayetinde geçen ve "kuvvetli darbe, bir şeyle başka bir şeye şiddetle vurmak"¹ manalarına gelen *kâri'a* kelimesi, sûrenin adı olurken² aynı zamanda konusunu da teşkil etmektedir. Çünkü sûre, bir bütün halinde kıyamet ahvalinden bahsetmektedir.³ Kıyâmet sûresinden önce, Kureyş sûresinden sonra indiği bilinen Kâri'a sûresinin Mekki olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁴ Ayrıca konu itibarıyla de Mekke döneminin başlangıç döneminde nazil olan sûrelerden olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Araştırma yaptığımız kaynak eserlerde sûrenin nüzul sebebi ile ilgili herhangi bir malumata ulaşamadığımızı söyleyebiliriz.⁶ Müfessirler, insanlara korku salan dehşetinden dolayı *kâri'anın* kıyametin adlarından biri olduğunu söylemişlerdir.⁷

Kâri'a'dan bir önceki Âdiyât sûresi: إِنَّ رَبَّكُمْ بِكُمْ يُؤَمِّنُكُمْ لَيْلِيَّ "İşte o gün onların Rabbi kendilerinin her hâlinde mutlaka haberdardır"⁸ ayetiyle bitince, bugünün hangi gün olduğu hususunda, Kâri'a sûresinde bu ahvalin veciz ve etkileyici tasvirleri yapılmaktadır.⁹ Sûrede kıyamet hallerinden, kıyamette olacak olaylardan ve sonunda insanların varacağı akıbetten söz edilmektedir. Böylece kıyametin her sahnesi gözler önüne serilmektedir. Burada sunulmuş olan sahneler, insanların yanı sıra dağları da sarsan muazzam bir korku ve dehşet manzarasıdır. İnsanlar bu dehşet ortamının gölgesinde, bunca sayı çokluğuna rağmen büyük bir aciziyet ve şaşkınlık içerisinde birbiri ardınca ölüme giderken, bir yönleri ve hedefleri olmayan şaşkın ve karmaşık halde: كَأَفْرَاشِ الْمُنْتُوثِ "...Yayılmış pervaneler gibi"¹⁰ olurlar. Yeryüzüne sabitlenmiş dağlar, o günün heybetinden rüzgârın savurarak uçuşturduğu, Allah'ın buyurmasıyla: كَأَلْعَيْنِ الْمُنْتُوثِ "...Didilmiş renkli yün gibi olurlar."¹¹ Böylece kıyametin Kâri'a diye

¹ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi gâribi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davudi (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 401; Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990), VII/262; Seyyid Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kamus*, thk. Abdülâlim et-Tahâvî (Kuveyt: Matbaatu Hukûmetu'l-Kuveyt, 1984), XXI/545.

² Sahabe ve tabiin tarafından bu sûreye başka isim verildiği görülmemiştir. Bkz. Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekki el-Mahzûmî, *Tefsîru'l-Mücâhid*, thk. Muhammed Abdüsselâm Ebü'n-Nil (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Hadîse, 1989), 745; Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerîr, *Câmiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), XXIV/571; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 2009), IV/789; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, XX/442; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), XXII/220; Ebü Abdillâh Muhammed et-Tâhîr b. Muhammed b. Muhammed eş-Şazelî b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru'l-Tunusiyye, 1984), XXX/509.

³ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefsîmu'l-Kur'an*, trc. Heyet (İstanbul: İnsan Yay., 1991), VII/213.

⁴ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak dini Kur'an dili*, çev. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Nedim Yılmaz (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), IX/385.

⁵ Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib İbn Atiyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 2001), V/516; Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arâbi, ts.), XXX/220; Mevdûdî, *Tefsîmu'l-Kur'an*, VII/213.

⁶ Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nisâbü'rî, *Esbâbu'n-nüzûl* (Mısır: Dâru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 1968); Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Lübâbü'n-nükûl fi esbâbi'n-nüzûl*, thk. Ebu Faris Dahdah (Mektebetu Lübnan, 2001); Abdulfettah Abdülğani el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, trc. Salih Akdemir, (Ankara: Fecr Yay., 1995); Muhammed B. Musa Al-i Nasr, Selim b. İd el-Hilâlî, *el-İstiâb fi beyâni'l-esbâb*, çev. İshak Doğan (İstanbul: Beka Yay., 2018).

⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIV/573; Ebu'l-Ferec el-Cevzî, Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kutübî'l-Arabî, 2001), IV/328; Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ed-Durru'l-mensûr fi tefsîri'l-me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 2003), XV/609; Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *Ğarîbü'l-Kur'an*, thk. Said el-Lühâm, (yy., ts.), 467.

⁸ el-Âdiyât 100/11.

⁹ Ebü Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), XXXII/70; Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tenasüku'd-dürer fi tenasübi's-süver* (Beyrut: Dâru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 1987), 143; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Anadolu Yay., ts.), XIII/6953.

¹⁰ el-Kâri'a 101/4.

¹¹ el-Kâri'a 101/5.

adlandırılması, mevzunun anlatımında tam bir uyum ve ahenk arz etmektedir.¹² Devamındaki ayetlerde, Yüce Allah'ın adaletinin tecelli etmesiyle kıyamette insanların iyi ve kötü amellerinin tartılacağı ve ağırlık derecelerine göre haklarında karar verileceği bildirilmektedir. Kimlerin iyi amel tartıları ağır gelirse memnun olacakları bir hayata kavuşacakları, kimlerin de tartıları hafif gelirse derin bir ateş çukurunun içine atılacakları haber verilmiştir.¹³

Kur'an'da, kıyamet sahnelerinin özellikle de Mekkî sûrelerin pek çok ayetinde tasvir edildiği bilinen bir hakikattir. Çalışmamızda, kıyamet sahnelerini en özlü ve çarpıcı şekilde sunması açısından Kâri'a sûresini ele alarak incelemeye çalışacağız. Sûrede geçen tabirler, kavramlar ve garip lafızların tahlilleri, lügat ve ıstılah anlamları, müfessirlerin takdir ve tercih ettikleri manaları, bunların ses tonu ve mana yönündeki insicamları gibi farklı cihetlerden ele almaya çalışacağız. Devamında bu unsurları bir araya getirerek sûrenin karakterine uygun olarak iki bölüm halinde ve toplu olarak manalarını sunmaya çalışacağız. Sonrasında Kâri'a sûresi özelinde ve genel manada da Kur'an'da çeşitli hallerde sunulan kıyamet sahnelerinin bazı ortak özelliklerini sıralamaya çalışacağız. Yine Kur'an'da tasvirî yapılan bu sahnelerin, insanları inanmaya teşvik etmek suretiyle inkârdan sakındırmaya yönelik birer sembolik anlatım olup olmadığı tartışmasını yapmaya çalışacağız. İlâhiyat alanında pek çok sûre ve ayet üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmışken, yaptığımız araştırmalar neticesinde, Kâri'a sûresi üzerinde bazı çalışmalar haricinde¹⁴ pek de fazla müstakil çalışma yapılmadığını gördük ve dolayısıyla böyle bir çalışma yapmayı uygun gördük.

1. Kâri'a Sûresinde Geçen Bazı Lafızların Tahlili

1.1. الْقَارِعَةُ / el-Kâri'a

Kâri'a, ق - ر - ع "k-r-'a" kelimesinden türemiş ve "bir şeyle başka bir şeye şiddetle çarpmak" manasına gelmektedir.¹⁵ Arapların مرقعة "tokmak", قرع بالعصى "sopayı başına vurdu", قرع الباب "kapıyı çaldı", تقارع بالسيف "kılıçla vuruştı" şeklindeki ifadeleri bu kökten gelmektedir.¹⁶ القرع "alabilmişine vurmak ve yüklenmek" manasına gelirken daha sonraları zamanın büyük hadiseleri, musibet ve felaketleri القارعة diye adlandırılmıştır.¹⁷

Kâri'a kelimesi, tıpkı *hâkka*, *tâmme*, *sâhha* ve *ğâşiye* kelimeleri gibi Kur'an'da kullanılan ve kıyamet gününün adlarından biri olarak kabul edilen dinî kavramlardan biridir.¹⁸ Bu kelime Kur'an'da, Kâri'a sûresinde üç defa zikredilmesinin dışında bir ayette وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيْبًا "...Allah'ın sözü yerine gelinceye kadar, inkâr edenlere yaptıkları işler sebebiyle devamlı olarak, ya büyük bir felaket gelecek veya o felaket yurtlarının yakınına inecektir..."¹⁹ "büyük felaket" manasında kullanılmaktadır. Başka bir ayette كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ "Semûd ve 'Âd kavimleri kıyameti yalanladı"²⁰ "kıyamet" manasında olmak üzere toplam beş defa geçmektedir. Kur'an'ın bu korku salan mesajlarını içeren ayetleri *kâri'a* kelimesinin

¹² Seyyid Kutüb, *Fî-Zilâl'il-Kur'an* (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1992), VI/718.

¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, VII/213.

¹⁴ Bu hususta toplam üç çalışmanın yapıldığı tespitinde bulunduk: Michael Sells, Kâri'a sûresindeki fonetik özellikler ve ses-anlam uyumu üzerine bir çalışma yapmıştır (bkz. M. Michael Anthony Sells, "Sound and Meaning in Sûrat al-Qâri'a", *Arabica*, 1993, XL(3), 403-430); Esra Gözeler, Michel Cuypers'in Kur'an'ın nazmı üzerine yaptığı araştırma ve çalışmalarını incelemiş; Kur'an'ın retorik analizi konusunu Kâri'a sûresi örneğinde ve ulûmu'l-Kur'an bağlamında ele almıştır (bkz. Esra Gözeler, "Kur'an'ın Retorik Analizi: 101/Kâri'a Sûresi Örneğinde Michel Cuypers'in Kur'an'ı Anlama Metodu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, LI(2), 331-348); Adem Sav, konulu tefsir bağlamında Kâri'a sûresini işlemiştir (bkz. Adem Sav, *Kâri'a Sûresi Bağlamında Kıyamet Sahneleri*, (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

¹⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 401; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VII/262; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, XXI/545.

¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/385.

¹⁷ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/70; Hasan İzzeddîn b. Hüseyin b. Abdülfettâh Ahmed el-Cemel, *Mu'cem ve tefsîr lugavî li kelimâti'l-Kur'an* (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 2008), III/343.

¹⁸ Ebu'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâil b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Mısır: Matbaatu Mustafa Muhammed, 1937), VIII/489.

¹⁹ er-Ra'd 13/31.

²⁰ el-Hâkka 69/4.

çoğul hali olan “kavâriü'l-Kur'an” olarak adlandırılmaktadır.²¹ Nitekim bu ayetler, hem üslup hem de mana bakımından kıyamet ahvalinin dehşet ve azametini buyurmasının yanı sıra kıyametin kopma zamanının da bilinemeyeceğine işaret etmektedir.²²

Kâri'a'nın kıyametin adlarından biri olduğu hususunda ulema ittifak ederken²³ kıyamete bu ismin neden verildiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

1. Bunun nedeni, kendisinden dolayı insanların akıllarını başlarından alan, yürekleri hoplatan ve dehşetinden dolayı mahlûkatın can verdiği o ilk *sayhadır*. Nitekim Yüce Allah: *وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ* “*Sûr'a üflenmiş, göklerde ve yerde olanlar (korkudan) bayılmışlar*”²⁴ buyurmuştur. Yine Kur'an'da: *مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً* “*Onların işi sadece korkunç bir sese bakar*”²⁵ buyurulmuş olması bunu desteklemektedir.

2. Kâinat tahrip edilirken ulvî ve süflî kütlelerin birbirleriyle alabildiğince çarpmaları sebebiyle kıyamete *kâri'a* denilmiştir.

3. *Kâri'a*, dehşet ve çılgınlığıyla insanları korkutan ve yüreklerini hoplatan demektir. Kelbî'ye (öl. 204/819) göre bu, göklerin çatlayıp yarılması, güneş ve ayın dürülmesi, yıldızların saçılması, dağların ufalanıp savurulması, arzı dürülmesi ve değişmesi şeklinde olmaktadır.

4. Mukâtil'e (öl. 150/767) göre, Cenâb-ı Hakk'ın düşmanlarını ilâhî azap, zillet ve ibret verici cezalarla korkutması, yüreklerini hoplatması sebebiyle kıyamete bu ad verilmiştir.²⁶ Bazı tahkik sahibi âlimler, bu görüşün Kelbî'nin görüşünden daha kuvvetli ve evlâ olduğuna: *“Ve onlar o gün korkudan uzak, güven içindedirler”*²⁷ ayetini delil göstererek beyanda bulunmuşlardır.²⁸

1.2. الفرائس المبتوث / el-Ferâşi'l-Mebsûs

الفرائس kelimesinin kökü olan *ferş*; elbiseyi yaymak, yayılan şey, döşemek manasına gelir ve serilen şeylere *firâş* denilir.²⁹ *Ferâş*, *ferâşe*'nin çoğulu olup, geceleri ateş ve ışık etrafında çırpınarak uçuşan ve kendilerini ateşe atan,³⁰ pervane diye bilinen küçük kelebeklerdir.³¹ Bu canlılar, yayılarak kendilerini ateşe atmaları ve kanatlarını yaymaları sebebiyle *ferâşe* diye adlandırılmışlardır.³² “بَثَّ” fiil kökünden türemiş olan *mebsûs* ise; yayılmış, tıpkı rüzgârın savurduğu toz toprak gibi saçılıp dağılmış gibi manalara gelmektedir.³³ Burada özellikle onların çokluğu, çırpınıp yayılma, dağılma ve serilme halleri ifade edilmektedir.³⁴

²¹ “Kavâriü'l-Kur'an” ayetlerinin, şeytanları çarpan ayetler manasına geldiği de ifade edilmektedir. Çünkü bu ayetleri okuyan kimseler şeytanların, insanların ve cinlerin şerrinden emin olmaktadır. Bkz. Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 1310. Ya da bu ayetleri okuyanlar, kıyamet korkusundan korunmuş olurlar. Bkz. Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), V/72-73.

²² M. Kamil Yaşaroğlu, “Kâri'a Sûresi” md., DİA, (İstanbul: 2001), XXIV/489-490.

²³ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/70.

²⁴ ez-Zümer 39/68.

²⁵ Yâsîn 36/49.

²⁶ Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman el-Ezdî, *Tefsîru Mukâtil b Süleyman*, nşr. Mahmûd Şehate (Beirut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002), IV/811.

²⁷ en-Neml 27/89.

²⁸ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/70; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/385-86.

²⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 375.

³⁰ Ebû Nâsir İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihahu'l-Arabiyye*, thk. Abdulfâfir Attâr (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), III/976.

³¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/387.

³² Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/71-72; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/387.

³³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 37.

³⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/387.

Yüce Allah burada, insanların öldükten sonra dirilme zamanındaki halleri hakkında كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ “...Yayılmış pervaneler gibi”³⁵ benzetmesinde bulunurken; başka bir ayette: كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ “...Tıpkı yayılan çekirgeler gibidirler”³⁶ buyurmuştur. Kıyamette insanların dirilme anındaki hallerinin pervanelere teşbih edilmesi, onların uçuşa kalktıklarında aynı yöne değil de her birinin başka istikametlere yönelmeleri sebebiyledir. Yüce Allah, öldükten sonra insanların tekrar dirilme hallerini, hem yayılmış pervanelere hem de saçılmış çekirgelere teşbih etmiştir. Pervanelere benzetmesi, onların belirli belirsiz değişik yönlere hareket etmelerinden dolayı; çekirgelere teşbih edilmesi ise, çokluk ve birbirlerini takip etmeleri yönüyledir. Yani dirilme anında insanlar, başlangıçta çekirgeler gibi hareket ederken, sonraları yayılmış pervaneler gibi olurlar.³⁷ Bu durum, insanların dirilme halinde, böylesine şaşkınlık, korku ve dehşet içinde kalacaklarının delaletidir. Onların nasıl korkuya kapılarak savurulacaklarını göstermektedir.

1.3. العهن المنفوش / el-İhnu'l-Menfûş

İhn; boyanmış, çeşitli renkteki yün manasına gelirken³⁸; menfûş ise, didilmiş, iyice ayrıştıncaya kadar çırpılmış, ayırt edilmiş, kabartılmış ve havada uçuşan yün demektir.³⁹ Kıyamet gününde dağların didilmiş renkli yün gibi atılması, o günün korkunç ve dehşet saçan niteliklerinden ikincisidir.⁴⁰ Kıyamet günündeki vasfı geçen bu dağların, şiddetli alevinden ve kızılığından dolayı renkli yüne teşbih edilen ateşten dağlar olduğu ihtimali de dile getirilir.⁴¹

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ “Dağlar atılmış renkli yün gibi olurlar”⁴² ayetiyle, kıyamet gününde dağların atılma ve yok olma durumlarından biri sunulurken, başka ayetlerde: إِذَا دُمَّتِ الْأَرْضُ دُماً وَإِذَا دُمَّتِ الْجِبَالُ كُتَيْبًا مَهِيلاً “...Yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) parça parça olup dağıldığı zaman”⁴³; وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيْبًا مَهِيْلًا “...Ve dağların akıp giden kum yığını olacağı günü (kıyameti) hatırla”⁴⁴ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا “Dağlar yürütülür, serap hâline gelir”⁴⁵ buyurulmak suretiyle, kıyamet gününde evrende oluşacak olan deprem ve sarsıntının şiddet ve vahameti tasvir edilmektedir.⁴⁶ Yüce Allah, mükellef olmadıkları halde kıyamet gününün bunca azametli ve görkemli dağlara tesir ederek onları böylesine didilmiş ve savurulmuş yün haline getireceğini ifade buyurmuştur. Böylelikle sorumlu ve mükellef olan insanın bunca aciziyetine rağmen durumlarının ne olacağına dikkatleri çekmek üzere insanların hali ile dağların halini bir arada zikretmiştir.⁴⁷

1.4. موازين / Mevâzîn

Mevâzîn kelimesi hakkında ya “tartılan şey” manasına gelen ve işlenen amelleri dile getiren mevzûn kelimesinin ya da terazi manasına gelen mîzân kelimesinin çoğuludur⁴⁸ şeklinde iki görüş vardır. Ferra (öl. 207/822), ilk görüşü savunurken İbn Abbas (öl. 68/687-88) ikinci görüşü savunarak şöyle

³⁵ el-Kâri'a 101/4.

³⁶ el-Kamer 54/7.

³⁷ Râzî, Tefsîru'l-kebir, XXXII/72.

³⁸ İsfahânî, el-Müfredât, 351; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, IX/170.

³⁹ Râzî, Tefsîru'l-kebir, XXXII/72; el-Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil (Beyrut: Mektebetu Osmaniyye, 1314), V/333; Muhammed b. Muhammed Ebû's-Suud, İrşâdu'l-aklî's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), IX/193; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsmî, Mehâsînu't-te'vil (Mısır: Dâr İhyâ-i Kütübî'l-Arabîyye, ts.), IX/532; Muhammed Abduh, Tefsîru cüz-i Amme (Kahire: y.y., ts.), 148.

⁴⁰ Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't-tefâsîr (Beyrut: Dârü'l-Kalem, ts.), III/574.

⁴¹ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, en-Nuket ve'l-uyûn tefsîru'l-Mâverdî, thk. Seyyîd b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm (Beyrut: Dârü'l-Kutübî'l-İlmiyye, , ts.), VI/328.

⁴² el-Kâri'a 101/5.

⁴³ el-Fecr 89/21.

⁴⁴ el-Müzzemmil 73/14.

⁴⁵ en-Nebe' 78/20.

⁴⁶ Heyet, Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (Ankara: DİB Yayınları, 2012), V/676.

⁴⁷ Râzî, Tefsîru'l-kebir, XXXII/72; Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî, Bahru'l-muhît (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 2002), VIII/719; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, Haşiyetu's-Savi 'alâ tefsîri'l-Celâleyn (Beyrut: Daru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 2006), IV/347.

⁴⁸ Elmalılı, Hak Dini, IX/390; Heyet, Kur'ân Yolu, V/676.

demıştır: “Mîzân, bir dil ve iki kefedenden müteşekkildir.⁴⁹ Ancak bunları bir şekilde nitelemek doğru değildir. Bununla sadece ameller tartılmaktadır. Yüce Allah’a itaatkâr kulların amelleri tartılır ve iyi şekle dönüşen iyilikleri ağır geldiğinde kişi cennete girerken, asi kulların da çirkin biçim alan kötülükleri ağır bastığında cehenneme gireceklerdir.”⁵⁰ Ne var ki iyilik ve kötülük diye nitelendirdiğimiz amellerin bizatihi kendilerinin tartılacağı düşünülmediği⁵¹ için burada neyin tartılacağı hususunda farklı ihtimaller üzerinde durulmuştur. Tartılması kastedilen şey, iyilik ve kötülüklerin yazılmış olduğu defterler olabilir veya iyiliklerin emaresi nur, kötülüklerin emaresi de zulmet olabilir. Ya da iyi amellerin yazılmış olduğu sayfalar güzel şekillerle tasvir edilirken kötü amellerin yazıldığı sayfalar da kötü şekillerle tasvir edilebilir ve böylelikle ağırlık ve hafiflik birimleri ortaya çıkmış olur. Böylesi bir işlemin gaye ve faydası ise, hasenat sahiplerinin o muazzam ortamda iyi hallerinin zuhur bulması ve dolayısıyla sevinçlerinin artması; seyyiat sahiplerinin de kötü hallerinin ifşa olması ve mahlûkat karşısında rezil olmaları şeklinde izah edilmiştir.⁵²

1.5. امه هاوية / Ümmuhu Hâviyeh

هويي *huviy*; üstten alta düşmek, aşağıya doğru yuvarlanmak⁵³ ve yukarıdan aşağıya düşmek⁵⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Bu kelimeden müştak bir isim olan *هاوية* ise, cehennem adlarından biri,⁵⁵ derinliği bilinemeyecek kadar derinlikli kuyu⁵⁶ ve gayet derin olma⁵⁷ gibi manalara gelmektedir. İnsanlar cehennem çukuruna düşeceklerinden dolayı ona bu ad verilmiştir.⁵⁸

Ümmuhu Hâviyeh tabiri hakkında müfessirler üç farklı mana vermişlerdir:

1. *Ümm*, anne manasından *me’va*, yani onun varacağı yer, çocuğun korku anında kendisine sığındığı anneye teşbih edilerek bir mecaz olarak bu ifade kullanılmıştır.⁵⁹

2. İnsanlar birine bedduada bulunduğu zaman, “anası ölsün, anası ağlasın, anası ağlayasınca” manalarına gelen *هوت امه* tabirini kullanırlar. Zira bir kimse yuvarlandığında, düşerek helak olduğunda annesi hüznün ve kederinden düşüp bayılır ve kendini helak eder.⁶⁰ Yüce Allah ayette *امه هاوية* tabiri ile “tartıları hafif gelen kimseler, muhakkak ki helak olmuşlar ve anaları ağlamıştır” buyurmuş olabilir.⁶¹

3. Katâde (öl. 117/735), Ebû Sâlih (öl. 101/719-20), Kelbî (öl. 146/763) ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre *ümm*, başın aslı, kökü ve beyin manasına gelmektedir. Yani beynin kökü *haviye* olmuştur ya da kişi tepe üstü ateşe yuvarlanmıştır.⁶² Çünkü onlar tepetaklak ateşe atılacaklar.⁶³

⁴⁹ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/73; Ebu Kasım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li 'ulûmi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1995), II/604.

⁵⁰ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/73; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/390.

⁵¹ Nitekim Mu'tezile, bir kısım kalamcılar, Mücâhid (öl. 103/721), Dahhâk (öl. 105/723) ve A'meş (öl. 148/765) gibi isimler, hasene ve seyyielerin bizatihi kendilerinin tartılmalarının düşünülmemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXX/222.

⁵² Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/73.

⁵³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 548.

⁵⁴ Firûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît*, 1718.

⁵⁵ İbn Cüzey, *et-Teshîl*, II/604; Ebû Muhammed Muhyissunne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Beğâvî, *Meâlimu't-tenzîl*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arâbî, 1985), VIII/514.

⁵⁶ Cemal, *Mu'cem ve tefsîr lugavî*, V/173-174.

⁵⁷ Ebû's-Suud, *İrşâdu'l-aklî's-selîm*, IX/194; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXX/222.

⁵⁸ Sâbûnî, *Safoetü't-tefâsîr*, III/575.

⁵⁹ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, thk. Fatıma Yusuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2004), V/512; Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/74; Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr* (Lübnan: Dâru'l-Marife ts.), XII/439; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/395.

⁶⁰ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/74; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/395.

⁶¹ Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/74.

⁶² Ebû'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâil b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Muhammed Huseyin Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1999), VIII/447; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/396.

⁶³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIV/595; Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, XXXII/74.

1.6. حامية / Hamiyeh

حمي /H-m-y, güneş ve ateşin kızgın cevherlerinden, canlı varlıkların vücutlarındaki hararet kuvvesinden meydana gelen sıcaklık manasına gelmektedir.⁶⁴ حامية, nihai derecede şiddetli sıcaklık,⁶⁵ alevli ve kızgın ateş demektir.⁶⁶ *Nâr* kelimesi, yani ateşin kendisi zaten kızgın demek iken, bu ifadenin yine kızgın manasındaki *hamiye* ile nitelendirilmesi, diğer ateşlerin buna nispetle soğuk ve hafif kalacaklarına dair bir pekiştirme değildir.⁶⁷

Şiddetli çarpma manasına gelen *kâri'a* ifadesiyle başlayan sûrede kalplere korku salınırken, o günün dehşetiyle insanların küçük kelebekler gibi uçtuğu ve dağların da renkli yünler gibi savurulduğu ifade edilmektedir. Burada anlatılan kıyametin kopması hadisesiyle, tabiatta yaşanan olağanüstü bir durum ifade edilmekle beraber, dünyada işlenen amellerden dolayı insanların ahirette hesaba çekileceklerine dikkat çekilmiş, bunun sonucunda kazanan ve kaybedenlerin akıbetleri tasvir edilmiştir.

2. Kâri'a Sûresi'nin Tefsiri

Kâri'a sûresini iki bölümde mütalaa etmek mümkündür:

1. Sûrenin başından beşinci ayetin sonuna kadarki bölüm, kıyametin birinci merhalesini işlemektedir. Yani dünya nizamının alt üst olacağı o büyük olayın vuku bulma zamanı, insanların o anda ışık saçtığı pervane böceklerin her tarafa dağılıp yayılması gibi korku ve panik içinde sağa sola koşmaları ve dağların didilmiş, renkli yün yumağı gibi savurulmaları anlatılmaktadır.

2. Altıncı ayetten başlayarak sûrenin sonuna kadar devam eden bölümde ise, kıyametin ikinci safhasından bahsedilmektedir. O büyük panik ve dağınıklıktan sonra insanların Yüce Allah'ın huzurunda toplanacakları, dünyada işledikleri amellerinin tartılacağı, bunun neticesinde mesut ya da bedbaht diye iki kısma ayrılacakları bildirilmiştir.

2.1. Kâri'a Sûresi'nin Birinci Bölümü

Sûrede kıyamet sahneleri çok canlı ifadelerle dile getirilirken Yüce Allah sûreye, *kâri'a* ile başlıyor. Sûreye böyle başlanmasındaki gayenin, *kâri'a* kelimesinin uyandırdığı çağrışım ve ses tonuyla yüreklere korku ve dehşet salan ilhamın kalplere salınması⁶⁸ şeklinde düşünülebilir:

مَا الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ وَمَا أَذْرَبِكُمْ وَمَا الْقَارِعَةُ “Yüreklere hoplatan büyük felaket! Nedir o yüreklere hoplatan büyük felaket? Yüreklere hoplatan büyük felaketin ne olduğunu sen ne bileceksin?”⁶⁹

Sûrenin başındaki *el-kâri'a* kavramı, tıpkı *el-hâkka*, *et-tâmm*, *el-ğâşiye* ve *es-sâhha* kavramları gibi kıyametin adlarından biri olarak kabul edilmektedir.⁷⁰ *Kâri'a* ifadesi, şiddetli çarpma ve vurma anlamlarını çağrıştırdığı için, kıyamet hadisesi de kalplere salacağı şiddetli korku ile insanlara, dağlara vurma ve çarpma etkisi yaratacaktır.⁷¹ Ayette vurgusu yapılan bu şiddetli çarpma sebebiyle ortaya çıkan ses, kıyametin kopma sesidir. Bu korkunç ses, öylesine büyük şiddetle kulaklara ve kalplere çarpar ki insan her yönüyle korkuya kapılmaktadır. Dolayısıyla buna *kâri'a* denilmiştir.⁷² Bu kelime, ilk önce habersiz ve aniden ortaya atılırken, onun gölgesi ve nağmesi tüm çevreye yayılmakta ve şiddetli korku salmaktadır.⁷³

⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, 132.

⁶⁵ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed en-Nesefî, *Medâriku't-tenzil ve hakaiku't-tTe'vil*, thk. Yûsûf Ali Bedîvî, (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyîb, 1998), III/674.

⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII/447.

⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/396.

⁶⁸ Kutûb, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/718.

⁶⁹ el-Kâri'a 101/1-3.

⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII/489.

⁷¹ Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 145; Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, ts.), X/225; Kutûb, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/718.

⁷² İbni Acibe el-Hasenî, *Kısa Sûrelerin Tefsiri* (İstanbul: Semerkand Yay., 2014), 158.

⁷³ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018), 99-100.

Yalın halde kullanılan ve yüreklere korku salan *kâri'a* ifadesinden sonraki ayette, bu dehşeti daha da arttıran bir soru gelmektedir: مَا الْقَارِعَةُ “Nedir o yürekleri hoplatan büyük felaket?”⁷⁴ Burada akılda pek çok soru işareti oluşturan kapalı ve korkunç bir durum hâsıl olmaktadır.⁷⁵ Bu sorunun ardından daha kapalı bir soruyla: وَمَا آذْرِيكَ مَا الْقَارِعَةُ “Yürekleri hoplatan büyük felaketin ne olduğunu sen ne bileceksin?”⁷⁶ buyurmak suretiyle kıyamet ahvalinin insanın idrakinin fevkalade üstünde olduğuna dikkatleri çekmiştir.⁷⁷ Böylece kıyamet hakkında peş peşe gelen bu sorularla, o günün azametine vurgu yapmış⁷⁸ ve Yüce Allah'ın haber vermesinin haricinde hiç kimsenin bu tafsilatı bilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir.⁷⁹

Sûre, *kâri'a* gibi korku ifadesiyle başlarken, peşinden gelen iki soru ile insandaki bilmezlik ve korku had safhaya ulaşmıştır. Ne var ki devamındaki ayetlerde, bu sorulara cevaplar verilirken kıyamet sahnesi daha da korkunç ve dehşet bir hal almaktadır:⁸⁰ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ “O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır.”⁸¹ Tasviri yapılan kıyamet, somut hale getirilmiş bir korku sahnesini andırmaktadır. Bu öylesine bir korku sahnesidir ki insanlar muazzam derecede kalabalık oldukları halde *kâri'a*nın korkunç etkisiyle alabildiğine zayıf kalırken, çırpınarak yayılan pervaneler misali hafifleşirler.⁸² Nitekim şiir ve edebiyatta pervane diye adlandırılan bu küçük kelebekler, mum ve ateşe düşkünlükleri sebebiyle ateşe atılma pahasına kendilerini feda etmekle darb-ı mesel olmuşlardır. Ne var ki ayette, pervanelerin bu halinden övgüyle ya da gıpta edilecek bir durum şeklinde değil de, kıyametin son derece sakınılması gereken dehşet manzarası ve büyük bir felaketin beraberinde getirdiği pişmanlık halinin şiddet ve korkusu temsili olarak zikredilmektedir.⁸³ Yüce Allah'ın bu benzetmede bulunması, insanların dağılmış pervaneler gibi dehşete kapılarak şaşırma ve akıbetlerini bilemeyecek olmalarının bir temsili anlatımıdır.⁸⁴ O günde insanlar darmadağın bir halde ateşe doğru fırlayan pervaneler gibi şaşkın ve mustarip olacaklardır.⁸⁵ İnsanlar o günün dehşetinden ne yapacaklarını ve kendilerine neler yapılacağını bilemez bir halde hayretler içerisinde yayılırlar.⁸⁶

Bazı müfessirlere göre “yayılmış pervaneler” tabiriyle, bu zayıf hayvanların ateşin etrafında uçuşmaları neticesinde yanmaları ve yere serilmelerini ifade etmektedir. Dolayısıyla insanların kıyamet gününün dehşetiyle korkudan düşerek bayılacakları, şaşkın ve bitkin olacakları anlaşılmaktadır.⁸⁷ Yine bu tabirle, Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda toplanmaya çağırarak olan ilk nefhanın sesinin insanların ruhlarında uyandıracığı korku anlatılmaktadır. O sesi duyanlardan pek azı hariç yerlere serilerek baygınlık geçirirken ikinci sesin duyulmasıyla hesap vermek için huzura koşacaklardır. Ancak bazı âlimler, bu benzetmenin kâfirler için olduğunu, çünkü onların tıpkı pervanelerin ateşe atılmaları gibi cehenneme düşeceklerini ifade etmişlerdir.⁸⁸

Kıyamet gününde insanların yayılmış pervaneler misali dağınmış olmalarının ifade edilmesinin ardından dağların halinden şöyle bahsedilmektedir: وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ “Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır.”⁸⁹ Yeryüzüne yayılmış o heybetli, sabit ve sarsılmaz diye bildiğimiz dağlar da, rüzgârda savurulan didilmiş, renkli birer yün yumağı şeklinde atılacaktır.⁹⁰ Zira dağlar, önce ufalanırken sonra

⁷⁴ el-Kâri'a 101/2.

⁷⁵ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 100.

⁷⁶ el-Kâri'a 101/3.

⁷⁷ Ebu's-Suud, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, IX/192-193; Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 145; Kutûb, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/719.

⁷⁸ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/225.

⁷⁹ Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, XXXII/71.

⁸⁰ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 100.

⁸¹ el-Kâri'a 101/4.

⁸² Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 100.

⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/387-388.

⁸⁴ Abduh, *Tefsîru Cüz-i Amme*, 145; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/225.

⁸⁵ Muhammed Mahmûd el-Hicâzî, *Furkan tefsiri*, trc. Heyet (İstanbul: İlim Yay., ts.), VI/590.

⁸⁶ Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 145.

⁸⁷ Süleyman Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi* (İstanbul: Kuba Yay., 1997), VI/194-195.

⁸⁸ Hasenî, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, 160.

⁸⁹ el-Kâri'a 101/5.

⁹⁰ Hicâzî, *Furkan Tefsiri*, VI/590.

korkunç kum yığınlarına dönüşecek, daha sonra bulutlar gibi geçerek "atılmış renkli yünler" haline geldikten sonra serap olacaktır.⁹¹ Bunda açıkça çok büyük bir korkutma vardır.⁹²

Kâri'a sûresinde kıyametin ilk sahnesi bu şekilde tasvir edilmektedir. Bu sahneler, yürekleri hoplatan ve insanları dehşete düşüren manzaralardır. Bunları işiten kimseler yeryüzünde sarılmakta olduğu tüm unsurların adeta etrafından toz zerrecikleri gibi uçuşarak yok olduğunu hissetmektedir.⁹³ İşte tasviri yapılan bu korkunç sahnelere binaen kıyametin, *kâri'a* kelimesi ile ifade edilmiş olduğu söylenebilir. Böylece *kâri'a* kelimesinin, manasıyla ve harflerinden çıkan kaba ve sert seslerle, insanların kıyamette çırpınarak yayılmış pervaneler misali dağınık olmasıyla, ihtişamlı dağların didilmiş renkli yün gibi savrulmasıyla uyum ve ahenk oluşturduğu için tercih edildiğini söylemek mümkündür.⁹⁴

Kâri'a sûresinin ilk bölümü hakkında müfessirler arasında pek de bir görüş ayrılığının olmadığını söyleyebiliriz. Ancak müfessirlerin, anlatım tarzındaki üsluplarında, bazı hususlarda daha fazla ayrıntıya girmede, Arap edebiyat ve şiirinden örnekler verme gibi hususlarda bazı farklılıklarının olduğu söylenebilir. Sûrenin ilk beş ayetinde kıyametin birinci aşamasının korku salan manzarası tasvir edilirken, devamındaki ayetlerde ikinci safhasına geçilmekte, yani dirilmeden sonraki hesap verme ve akıbet sahneleri anlatılmaktadır.

2.2. Kâri'a Sûresi'nin İkinci Bölümü

Sûrenin birinci bölümünde anlatılan o yüreklere korku salan manzara ve dağınıklktan sonra ikinci bölümde, insanların hesap vermek üzere Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda toplanacakları, amellerinin tartılacağı ve akabinde mutlu sona erecekleri veya azaba maruz kalacakları bildirilmiştir:

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاحِيَةٍ "İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır."⁹⁵

Bilindiği gibi *mîzân* kelimesi, eşyanın veznini ölçen alet, yani ağırlık oranını tartmaya yarayan terazi manasında kullanılmaktadır. Bu kelime, adalet ve hukuk gibi ağırlığa mahsus olmayan manevi değerlerin nispetinin mukayese yoluyla tespit edilmesi için de mecazen kullanılmaktadır.⁹⁶ Kur'an'ın tasvir metodunda pek çok misali bulunan *tecsim metoduna* bağlı olarak, insanların çırpınıp yayılan ve dağınık haldeki pervanelere benzetildiği sahneye, manevi amellerin tartılması için maddi terazilerin konulacağı ifade edilmiştir.⁹⁷

Kur'an'da; dünyada işlenen amellerin kıyamet gününde mutlaka tartılacağı, iyilikleri kötülüklerinden ağır gelenlerin kurtuluşa erecekleri, sevapları hafif gelenlerin de ayetleri hiçe sayarak haksızlık yapmaları sebebiyle kendilerini hüsrana uğratacakları,⁹⁸ ebedi cehenneme girecekleri,⁹⁹ o günde adalet terazilerinin kurulacağı ve zerre miktarınca hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı¹⁰⁰ bildirilmiştir. Böylece salih bir amel ile olgunlaşan mümin, hem itikad hem de amel olarak daha kâmil bir kişiliğe sahip olmuş olur.¹⁰¹

Mevâzînin ağır gelmesi, iyi amellerin değer ve kıymetinin olması, Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde muteber sayılması demektir. Çünkü O'nun katında, sadece salih ameller bir değer taşır ve ağırlığı haiz olur.¹⁰² Amellerinin salih, ihlâşlı, bolca ve bereketli olması hasebiyle tartıları ağır gelen kimseler, memnun edici bir hayat içinde olacaklardır. Bu yeni hayatlarındaki sevinçlerinden ötürü gözleri parlarken, nefisleri mutmain bir şekilde imrenilecek halde olacaklardır.¹⁰³

⁹¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/389.

⁹² Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/226.

⁹³ Kutub, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/719.

⁹⁴ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 99.

⁹⁵ el-Kâri'a 101/6-7.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/390.

⁹⁷ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 100.

⁹⁸ el-A'râf 7/8-9.

⁹⁹ el-Mü'minûn 23/102-103.

¹⁰⁰ el-Enbiyâ 21/47.

¹⁰¹ Fethi Demir, *Eş'ârîlikte İman-Amel İlişkisi* (Van: Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 135.

¹⁰² Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/227; Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 146; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, VII/215.

¹⁰³ Hicâzî, *Furkan tefsiri*, VI/590; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, X/227.

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَامِيَةٌ “Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye’dir.”¹⁰⁴

Yukarıdaki ayetlerde tartıları ağır gelenlerin durumlarından kısaca bahsedildikten sonra burada tartıları hafif gelenlerin durumundan daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Bu da Kur’an’da genel manada azap şekil ve sahnelerinin nimet çeşitleri ve sahnelerinden daha ayrıntılı bir şekilde tasvir edildiğini gösterir. Zira azabın ayrıntılı olarak tasvir edilmesi, insan ruhunu daha derinden etkiler ve daha fazla korkmasını sağlar.¹⁰⁵ Haddi zatında korku ve korkutma, insan için çok da arzu edilen bir durum değildir. Çünkü insanın temel gayesi dünyada huzurlu ve mutlu bir hayat sürmesidir. Müminin asıl gayesi de dünya ve ahiret saadetini elde etmektir. Bu hedefe erişebilmesi için Allah ve ahiret korkusu mümin için önemli bir unsurdur. Müminin Allah korkusu, kalbindeki nefsanî ve şehvî tüm arzuları yok ederek onu gerçek manada ebedî mutluluk ve huzura kavuşturacaktır. Bu sebeple korkunun, Allah’a inanmayanların aksine mümin kullara pozitif katkısı olduğu söylenebilir.

Dünya hayatında haktan uzaklaşarak batıla tabi olanların, amellerinin kötü olmasından dolayı tartıları hafif gelmek suretiyle ahirette varacakları yer cehennem çukuru olacaktır.¹⁰⁶ Ameli seyyienin Allah katında hiçbir değer ve ağırlığı olmadığı için mizanın kefesine konulsa dahi tartının veznini etkilemeyecektir.¹⁰⁷

Bazı müfessirler mizanı, “bir dili ve iki kefesine olan tartı aleti” diye nitelerken, ayetin zahirinden böyle bir şey anlaşılmamaktadır. Yine incelediğimiz kadarıyla Hz Muhammed’ten de mizan hakkında bu manayı destekleyen bir hadis varit olmuş değildir. Dolayısıyla kıyamet günündeki bu tartı meselesi Cenâb-ı Hakk’ın gaybi ilimlerinden biridir. O halde Yüce Allah’ın birer manevi değer olan amelleri ahirette tartmasını, insanların bu dünyada yaptıkları ve maddi ağırlıkları ölçen tartılarla kıyaslamının pek isabetli olmayacağını söylenebilir. Çünkü söz konusu ayetlerde, amellerin bir değer ve kıymetinin olduğu ve bunların tartılacağına inanılması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁸

Mizana bırakılan amellerin tartılarının ağır veya hafif gelmesi, bizlere bu dünyada yapılan bazı işlerin Cenâb-ı Hakk katında değerlerinin olduğunu, bazı şeylerin de bir itibarının olmadığını göstermektedir. Ayetin genel manada bizlere çağrıştırdığı mana budur. O halde bu kavram ve deyimlerin ne manaya geldikleri üzerine aklî ve sözlü tartışmalara girmek, ilâhî bildirimlerin vermiş olduğu mesajın hakikatinden uzaklaşmak, Kur’an’ın özen gösterdiği hassasiyetlerin dışına çıkarak başka şeylerle uğraşmak ve oyalanmak manasına gelmektedir.¹⁰⁹

فَأُمُّهُ هَامِيَةٌ “İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye’dir.”¹¹⁰ Hava kelimesinden müştak olan *hâviye* ifadesi, yüksek yerden aşağıya düşmek ve derin çukur manasında kullanılırken;¹¹¹ cehennem haviyesi de, alabildiğine derin olan ve cehennem ehlinin yukarıdan aşağıya içine düşecekleri yer olacaktır.¹¹² Ayetin metnindeki *umm* kelimesi de, çocuğun varıp sığındığı yer ana kucağı manasında olurken;¹¹³ cehennem ehlinin de ahiret gününde varıp sığınacakları tek yer “haviye” çukuru olacaktır.¹¹⁴ O halde, çocukların korku ve çaresizlik anlarında anne kucağına sığınmaları gibi cehennem de onlara kucak açmakta ve onları bağrına basmaktadır.¹¹⁵ Burada pek acı bir şekilde alaya almanın ve küçümsemenin olduğunu söylemek mümkündür. Zira onların nihayetinde sığınacakları en şefkatli barınak ve ana kucağı, kızgın ateş haviye olduğuna göre, bu durumdakilerin yaşayacakları büyük azabın şiddet ve derecesinin tahayyülü bile insana ağır gelmektedir.¹¹⁶

¹⁰⁴ el-Kâri’a 101/8-9.

¹⁰⁵ Kutub, *Kur’an’da Kıyamet Sahneleri*, 100.

¹⁰⁶ Hicâzî, *Furkan tefsiri*, VI/590-591.

¹⁰⁷ Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, X/227; Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 146.

¹⁰⁸ Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, X/227; Abduh, *Tefsîru cüz-i Amme*, 147.

¹⁰⁹ Kutub, *Fî-Zülâl’il-Kur’an*, VI/719.

¹¹⁰ el-Kâri’a 101/9.

¹¹¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 548; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu’l-muhît*, 1718; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, II/604.

¹¹² Mevdûdî, *Tefsîru’l-Kur’an*, VII/216.

¹¹³ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’an*, V/512; Râzî, *Tefsîru’l-kebîr*, XXXII/74; Reşîd Rızâ, *Tefsîru’l-Menâr*, XII/439; Elmalılı, *Hak Dini*, IX/395.

¹¹⁴ Kutub, *Fî-Zülâl’il-Kur’an*, VI/719.

¹¹⁵ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesaîi*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşâret Yay., 1999), III/1300; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III/575; Heyet, *Kur’ân Yolu*, V/676.

¹¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/395.

وَمَا آذُنُكَ مَا هِيَ نَارٌ حَامِيَةٌ “*Sen Hâviye'nin ne olduğunu ne bileceksin? O, kızgın bir ateştir.*”¹¹⁷

Bu soru, önceki ayetlerde geçtiği gibi meseleyi, tasavvur sınırları ve kavrama alanının dışına çıkarmak suretiyle Kur'an'ın korku salma, bilinemez olduğuna işaret etme ve vurgu yapma üslûbundaki sorusudur.¹¹⁸ Yani senin bunun ne kadar korkunç bir şey olduğunu bilmen mümkün olmadığı gibi, mahiyetinin de ne olduğunu kavrama imkânın yoktur. Ardından Cenâb-ı Hakk “*O, kızgın bir ateştir*” cevabını vermek suretiyle bu bilinmezliği insan idrakine kısmen indirgemıştır. *Hamiye*, ısının şiddetli olması manasındaki *hamiden*, yani kızgın demektir. Ateş zaten kızgın demek iken bunun yine kızgınlık manasına gelen *nar* ve *hamiye* ile vasıflandırılması, sanki dünyadaki ateşlerin bunun yanında soğuk kalacaklarına dair bir pekiştirme olmaktadır.¹¹⁹ İşte tartıları hafif gelenlerin varıp sığınacakları yer burasıdır. Kâri'a sûresi nihayetinde, ahirette kaybedenlerin yaşayacakları acı gerçeği simgeleyen bir ifadeyle son bulmuştur.¹²⁰

Kur'an'da azabın böylesine ayrıntılı tasvirlerle anlatılması hem edebi sanata hem de dinin gaye ve amacına uygunluk arz etmektedir. Kâri'a sûresinde azaba dair ifadelerin uzatılmasıyla sahne de uzatılmaktadır. Böylece sahnenin uzun tutulmasıyla konunun zihne iyice yerleşmesi sağlanırken ruhun da daha fazla etkilenecek korkmasına vesile olmaktadır. Bu da Kur'an'ın tasviri anlatım özelliklerinden biri olmaktadır.¹²¹

3. Kıyamet Sahneleri Sunması Bağlamında Kâri'a Sûresi

Kur'an'da kıyamet sahnelerine, özellikle de ölüm ve sonrasındaki dirilmeye, ahiret ahvaline, cennet nimetleri ve cehennem azabı gibi durumlara ilişkin beyanata büyük önem verilmiştir. Bu gibi hususlar hakkında beyanat vermekle yetinilmemiş, adeta gözler önüne serilen birer manzara, hareketli canlılar ve müşahhas varlıklar haline getirilerek sunulmuştur. Bunları okuyan ve takip eden Müslümanlar da bu mükemmel anlatım ve tasvirler sayesinde, kıyametin bu hallerini adeta canlı birer tablo şeklinde görmüşler, olayları yaşamışlar ve tanıklık etmişlerdir. Kur'an'da çeşitli hallerde sunulan kıyamet sahnelerinin bazı ortak özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:¹²²

Bunlar, donuk ve soyut olmayan, hayatın içinden seçilmiş, renkli ve canlı sahnelerdir.¹²³ Bu sahnelerde boyut ve mesafeler, şuur, vicdan, düşünce ve tepkiyle ölçülebilir hale getirilmiştir. Tasviri yapılan bu sahneler, adeta canlı tablolar halinde canlandırılmış ve dünya ile ahiret arasındaki mesafe kapatılmıştır.¹²⁴

Kur'an'da kıyametin anlatıldığı sahnelerde, bazen dünya ile ahiret hayatları yan yana olurken bir grup, cehennemden kendilerini sarmaladığını bilmeden acele bir şekilde azabın gelmesini Peygamber'den isterken,¹²⁵ bazen de sahne dünyada başlarken ahiret ile son bulmaktadır. Firavun'un dünya hayatında kavmine önderlikte bulunduğu gibi cehennemde de öncülük yapacağıının anlatılması bu minvaldeki bir sahnedir.¹²⁶

Bu sahnelerde, bazen dünya ve ahiret birer çift ya da karşıtlık halde sunulurken, iki farklı sahne aynı tasvir ve zaman diliminde yer alarak takdim edilmişlerdir.¹²⁷ Bazen de haber modundan emir kipine, nitelemeden konuşma üslubuna geçerken insan kendisini o diyalogun geçtiği ortamda hissetmeye başlar ve bu sahnelerde yapılan hitabın doğrudan kendisine yöneldiği ve kendisiyle konuşulduğu hissine kapılır.¹²⁸ Kimi sahnelerde de öteki dünyadan öylesine bahsedilir ki, insan bu

¹¹⁷ el-Kâri'a 101/10-11.

¹¹⁸ Kutub, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/719.

¹¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, IX/396.

¹²⁰ Kutub, *Fî-Zilâl'il-Kur'an*, VI/719.

¹²¹ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 101.

¹²² Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 50-70.

¹²³ el-Kâri'a 101/4-5.

¹²⁴ İnsan 76/1-6.

¹²⁵ Ankebût 29/54.

¹²⁶ Hûd 11/96-98.

¹²⁷ Mürselât 77/8-34.

¹²⁸ Kâf 50/19-29.

dünyada olduğunu unuttur ve kendisinin ahirette olduğu vehmine kapılır.¹²⁹ Kur'ân, kıyamete kadar yaşayacak her insanı muhatap olarak aldığı için onların gerek akıllarına gerekse ruhlarına hitap etmektedir. Kur'ân, bu anlatım tarzı ile insanlardaki hayal gücünü ve edebî zevklerini harekete geçirerek vermek istediği mesajları onların daha kolay ve içtenlikle almalarına olanak sağlar. Böylece onların gözleri önüne örnek alabilecekleri rol modeller sunar, aynı davranışları sergileyen atalarının başlarına gelen felaketler, kıyamet günü ve ahirette karşılaşacakları haller bu anlatımlar sayesinde öyle canlı bir hal alır ki sanki olaylar insanın yanı başında cereyan ediyor gibi olur. Bu, insanların tefekkür etmelerine ve gerekli ibreti almalarına yardımcı olan bir Kur'ân mucizesidir.¹³⁰

Kur'an'da kıyametin anlatıldığı ve tasvir edildiği sahnelerde, tam bir uyum ve ahengin olduğundan söz edilebilir. Bu uyum ve ahenk durumu, sahnenin her bölümünde, kelimelerin musikisinde, bunların ses tonu ile mana arasındaki insicamında, hisleri harekete geçirmesinde ve sunulduğu bağlamda bir bütünlük arz etmesinde kendini göstermektedir.¹³¹ Kur'an'da tasvir edilen bu sahneler, bir değerlendirme yapmada veya delil getirmede ya da imanı sağlama yönünde bir delil olması gayesiyle sunulmuş olması fark etmeksizin her yönüyle bir bütünlük arz etmektedir. Neticede bu sahneler, dinî bir gaye ile sunulmuş ve sanatsal bir duyarlılıktan yola çıkılarak dinî bilince varma metodu takip edilmiştir.¹³²

Ahirete inanan kimseler, bunları okuduktan sonra ne tür amel işleyenlerin hangi akıbeta duçar kalacaklarını adeta yaşayarak öğrenmiş olurlar. Bu vesile ile yaşantılarını gözden geçirerek, Cenâb-ı Hakk'a bağlılıkları artarken, emirlerine uymayı ve yasaklarından kaçınmayı hayat prensibi haline getirirler. İnançsız olduğunu söyleyen kimseler dahi, akıl ve idrak eder de vicdanının sesini dinleyecek olursa, onların da bu çarpıcı ve canlı anlatım karşısında etkilenecek hidayet ve hak yoluna yönelmesi mümkündür. Hal böyle iken, Kur'an'da anlatılan kıyamet sahnelerinin, acaba insanları imana ve marufa teşvik etmek suretiyle sadece inançsızlık ve münkerden sakındırmaya yönelik sembolik bir anlatım mıdır yoksa bunlar ahirette gerçekte yaşanacak manzaralardan mı seçilmiştir hususunda bazı İslâm âlimleri ve düşünürleri arasında birtakım ihtilaflar vardır. Mesela, İbn Sina (öl. 428/1037), Muhammed Hamidullah (1908-2002) ve Muhammed Esed (1900-1992) gibi kimi düşünürler, Kur'an'da anlatılan bu sahnelerin sembolik anlatımlar olduğunu söylerken Gazzâlî (öl. 505/1111) ise bu tür bir düşüncenin nassa aykırı olduğunu ve küfre sebebiyet vereceğini ifade etmiştir.

İbn Sina'ya göre, insanların ahiret ahvali gibi durumların mahiyetini anlamakta güçlük çektikleri, bunların sadece filozofların akıl ve sır erdirebildikleri ruhanî manalar olduğu için Yüce Allah Kur'an'da, cennet ve cehennem herkesin anlayabileceği bir şekilde tasvir etmiştir. Kur'an'da cenneti, altlarından ırmaklar akan köşkler, bol, güzel ve sonsuz nimetler ile en güzel şekilde nitelerken, cehennemi de her türlü şiddetli azabın yaşandığı mekân olarak tasvir etmiştir. Kıyamete dair tüm bu tasvirler, birer sembolik anlatım olup hissî, ruhani nimet ve azabı, avamın algısına yaklaştırmak için yapılmaktadır. Çünkü halk, ancak bu tür sembolik ifade tarzıyla akli elem ve lezzetleri anlayabildikleri için Kur'an'da bu üslup seçilmiştir.¹³³ Ancak Gazzâlî, İbn Sina'nın bu görüşlerine katılmamış ve onları akıl ve nakil yoluyla çürüterek, böylesi bir iddiada bulunmanın vahiy ve şeriatın inkârı manasına geldiğini ifade etmiş; ahiret ahvalinin akılla değil ilâhî bildirimlerle bilinmesinin mümkün olduğunu, Kur'an'ın terğîb ve terhîb babındaki tasvir ve anlatımlarının sadece avamı ilgilendiren bir mevzu olmadığını, bunun aynı zamanda müminlerin akidesiyle alakalı bir husus olduğunu dile getirmiştir.¹³⁴

¹²⁹ ez-Zümer 39/71.

¹³⁰ İbrahim Yıldız, "Kur'ân Kıssalarında Muhatabı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (75), 2019, 470.

¹³¹ el-Vâkı'a 56/1-2; el-Hakka 69/1-3; el-Kâri'a 101/1-5.

¹³² Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 56.

¹³³ Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *eş-Şifa*, thk. Muhammed Yusuf Musa (Kahire: el-Hey'etü'l-amme li-Şuuni'l-Matabii'l-Emiriyye, 1960), 423; İbn Sînâ, *el-Adhaviyye fi emri'l-meâd*, nşr. Hasan Âsî (Beyrut: el-Müessesetu'l-Câmia, 1987), 111-113. M. Hamidullah, kıyametin kopması ve ahiret ahvaliyle alakalı Kur'an'da geçen kavramların ancak birer sembolik anlatım olduğunu, iyiliği teşvik ve kötülükten sakındırmaya yönelik olduğunu söylerken (Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Sembolik Anlatım*, çev. Sadık Kılıç (Ankara: Diyanet İlmi Dergi, 1989), XXV(1), 8; M. Esed de, bunların ahiret hayatını tasvir eden sembollerden ibaret olduğunu, bunların ahiret hayatında bir gerçekliğinin olmadığını söylemiştir (Esed, *Kur'an Mesajı*, II/592).

¹³⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Tehâfutu'l-felâsife*, thk. Süleyman Dünya (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 225, 282.

İslâm uleması ekseriyetle haşrin cismani olacağı görüşünü benimsemişlerdir. Nitekim kıyameti tasvir eden nasslarda insanların baş, göz, ayak gibi birtakım organlarından söz ediliyor olması, mükâfat ve ceza ile ilgili hususların ancak bedensel olarak icra edilebilecek fonksiyonlardan bahsedilmesi, haşir olayının cismani olacağı yönündeki işaretler olarak kabul edilmiştir. Bu kadar somut tasvirlerin sembolik anlatım olarak değerlendirilmesi ilâhî hitabın amacıyla bağdaşmayacağı gibi, aşırı te'vil ve bâtinî yöntem olarak değerlendirilebilir.¹³⁵ Kur'an'da kıyamet sahnelerinin bu şekilde tasvir edilerek anlatılması, hem ahvalin gözler önüne serilmesi ve tablonun canlandırılması hem de ahiret hayatının şu anki dünya hayatından daha farklı olduğunu vurgulaması açısından büyük önem arz ettiğini ifade edebiliriz.

Kâri'a sûresinde, ahiret inancı ve kıyamet gününün gerçekliği çarpıcı bir şekilde ve canlı sahnelerle gözler önüne serilirken hem müjdeleyen hem de korkutan mesajlara yer verilmiştir. İnsanlara, bu dünyada işledikleri amellerin karşılıksız kalmayacağı bildirilmiş ve dolayısıyla sorumluluk ilkesine vurgu yapılmıştır.

Sonuç

Kâri'a kelimesi, sûrenin adı olurken aynı zamanda konusunu da teşkil etmektedir. Sûre, bir bütün halinde kıyamet ahvalinden bahsetmektedir. Müfessirler, insanlara korku salan dehşetinden dolayı *Kâri'anın* kıyametin adlarından biri olduğunu söylemişlerdir. Konu itibarıyla Mekke döneminin başlangıç döneminde nazil olan sûrelerden olduğu anlaşılmaktadır.

Sûrenin tümünde kıyamet hallerinden bahsedilirken, kıyametin gerçek yüzünden, kıyamette olacak olaylardan ve sonunda varılacak akıbetten söz edilmektedir. Burada sunulmuş olan sahneler, insanların yanı sıra dağları da sarsan muazzam bir korku ve dehşet manzarasıdır.

Kur'an'da genel manada azap şekil ve sahneleri, nimet çeşitleri ve sahnelerinden daha ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmektedir. Zira azabın ayrıntılı olarak tasvir edilmesi, insan ruhunu daha derinden etkiler ve daha fazla korkmasını sağlar. Bu da Kur'an'ın tasviri anlatım özelliklerinden biri olmaktadır.

Bazı müfessirler mizanı, "bir dili ve iki kefe olan tartı aleti" diye nitelerken, ayetin zahirinden böyle bir şey anlaşılmadığı gibi, Hz Muhammed'den de mizan hakkında bir nas varit olmamıştır. Dolayısıyla ahiretteki bu tartı meselesi Cenâb-ı Hakk'ın gaybi ilimlerinden biridir. O halde amellerin ahirette tartılması, insanların bu dünyada yaptıkları ve maddi ağırlıkları ölçen tartılarla kıyaslamak pek de isabetli değildir.

Kur'an'da geçen, "Ne bilirsin?; Nereden bilirsin?" gibi sorular, meseleyi kavrama alanının dışına çıkarmak suretiyle Kur'an'ın aşına olduğumuz korku salma ve bilinemez olduğuna işaret etme, vurgu yapma üslûbundaki sorular şeklinde algılanabilir.

Kur'an'da çeşitli hallerde sunulan kıyamet sahnelerinin bazı ortak özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Kıyamet sahneleri, hayatın içinden seçilmiş, adeta tablolar halinde canlandırılmış, renkli ve canlı sahnelerdir. Burada dünya ve ahiret arasındaki mesafe kapatılmıştır.

Bu sahnelerde hitap modu ve nitelermeler öylesine değişken ve aktiftir ki, insan kendisinin doğrudan muhatap alındığının hissine kapılır ve diyalogun içinde bulur. Kimi sahnelerde de öteki dünyadan öylesine bahsedilir ki, insan bu dünyada olduğunu unutur ve ahirette olduğu vehmine kapılır.

Kur'an'da kıyametin anlatıldığı ve tasvir edildiği sahnelerde, tam bir uyum ve ahengin olduğundan söz edilebilir. Bu uyumluluk ve ahenk durumu, sahnenin her bölümünde, kelimelerin musikisinde, bunların ses tonu ile mana arasındaki insicamında kendini göstermektedir.

Kur'an'da anlatılan kıyamet sahneleri acaba inançsızlık ve münkerden sakındırmaya yönelik sembolik bir anlatım mıdır yoksa bunlar ahirette gerçekte yaşanacak durumlardan mı seçildiği hususunda bazı İslâm âlimleri ve düşünürleri arasında birtakım ihtilaflar vardır. Ancak İslâm uleması ekseriyetle bu tür anlatımların hakiki manada olduğunu ve dolayısıyla haşrin de cismani olacağı

¹³⁵ Süleyman Toprak, "Haşir", md. *DîA*, XVI/416-417.

görüşünü benimsemişlerdir. Nitekim kıyameti tasvir eden ayetlerde somut birtakım unsurlardan söz edilmesi, haşrin cismani olacağı şeklindeki işaretler olarak kabul edilmiştir.

Kur'an'da kıyamet sahnelerinin bu şekilde tasvir edilerek anlatılması, manzaranın gözler önüne serilmesi, ahiret hayatının şu anki dünya hayatından daha farklı olduğunun vurgulanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed. *Tefsiru cüz-i Amme*. Kahire, ts.
- Al-i Nasr, Muhammed b. Musa Selim b. İd el-Hilâlî. *el-İstiâb fi beyâni'l-esbâb*. çev. İshak Doğan. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arâbî, ts.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân Ansiklopedisi*. İstanbul: Kuba Yayınları, 1997.
- Beğâvî, Ebû Muhammed Muhyissunne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimu't-tenzîl*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arâbî, 1985.
- Beydâvî, el-Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Mektebetu Osmaniyye, 1314.
- Bikâî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.
- Cemel, Hasan İzzeddîn b. Hüseyin b. Abdülfettâh Ahmed. *Mu'cem ve tefsîr lugavî li kelimâti'l-Kur'ân*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 2008.
- Cevherî, Ebû Nâsır İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihahu'l-Arabiyye*. thk. Abdulgafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsir*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arâbî, 2001.
- Demir, Fethi. *Eş'ârîlikte İman-Amel İlişkisi*. (Van: Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021).
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî. *Bahru'l-muhît*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arâbî, 2002.
- Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed. *İrşâdu'l-aklî's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Beyrut: Dâr İhyai't-Turâsî'l-Arâbî, ts.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. çev. Cahit Koytak. Ahmet Ertürk. İstanbul: İşâret Yayınları, 1999.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayınları, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luga*. thk. Abdusselâm Hârûn. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, ts.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *Kâmûsu'l-muhît*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. et-Tûsî, *Tehâfutu'l-felâsife*. thk.Süleyman Dünya. Kahire: Dâru'l-Maârîf, ts.
- Gözeler, Esra. "Kur'an'ın Retorik Analizi: 101 Kârî'a Sûresi Örneğinde Michel Cuypers'in Kur'an'ı Anlama Metodu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. LI(2), 2010.
- Hamidullah, Muhammed. "İslâm'da Sembolik Anlatım". çev. Sadık Kılıç. Ankara: *Diyanet İlmi Dergi*, XXV (1): 3-16, 1989.
- Hasenî, İbn Acibe. *Kısa Sûrelerin Tefsiri*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014.
- Heyet. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2012.
- Hicâzî, Muhammed Mahmûd. *Furkan Tefsiri*. trc. Heyet. İstanbul: İlim Yayınları, ts.
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî. *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdusselâm Abduşşâfî Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Cüzey, Ebu Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî. et-Teshîl li 'ulûmi't-tenzîl. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.

- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâîl b. Şihâbuddîn Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Muhammed Huseyin Şemsuddîn. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b Müslim ed-Dîneverî. *Ğarîbü'l-Kur'ân*. tah. Said el-Lühhâm. yy, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lîsânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1990.
- İbn Sînâ, Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî. *el-Adhaviyye fi emri'l-meâd*. nşr. Hasan Âsî. Beyrut: el-Müessesetu'l-Câmia, 1987.
- İbn Sina, Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî. *eş-Şifa*. thk. Muhammed Yusuf Musa. Kahire: el-Hey'etü'l-Amme li-Şuunî'l-Matabii'l-Emiriyye, 1960.
- İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğîb. *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan Davudi. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Kâdî, Abdulfettah Abdulġanî. *Esbâb-ı nüzûl*. trc. Salih Akdemir. Ankara: Fecr Yayınları, 1995.
- Kâsimî, Muhammed Cemâluddîn. *Mehâsînu't-te'vil*. Mısır: Dâru İhyâ-i Kutûbi'l-Arabiyye, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2006.
- Kutub, Seyyid. *Fî-Zilâl'il-Kur'an*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1992.
- Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018.
- Mâtu'rîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. thk. Fatıma Yusuf el-Haymî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2004.
- Merâġî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed. *Tefsîru'l-Merâġî*. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, ts.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *en-Nuket ve'l-uyûn tefsîru'l-Mâverdî*. thk. Seyyîd b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, ts.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. trc. Heyet. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Mukâtil, Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman el-Ezdî. *Tefsîru Mukâtil b Süleyman*. nşr. Mahmûd Şehate. Beyrut: Muessesetu't-Târîhi'l-Arabî, 2002.
- Mücahid, Ebû'l-Haccâc b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî. *Tefsîru'l-Mücahid*. thk. Muhammed Abdüsselâm Ebû'n-Nil. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Hadîse, 1989.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *Medâriku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil*. thk. Yûsûf Ali Bedîvî. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyîb, 1998.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Huseyn. *et-Tefsîru'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-Menâr*. Lübnan: Dâru'l-Marife, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.
- Sav, Adem. *Kâri'a Sûresi Bağlamında Kıyamet Sahneleri*. (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Haşiyetu's-Sâvî 'alâ tefsîri'l-Celâleyn*. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 2006.
- Sells, M. Michael Anthony. "Sound and Meaning in Sûrat al-Qâri'a", *Arabica*, XL(3), 1993.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Durru'l-mensûr fi tefsîri'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 2003.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Lübâbü'n-nükûl fi esbâbi'n-nüzûl*. thk. Ebu Faris Dahdah. Lübnan: Mektebetu Lübnan, 2001.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tenasüku'd-dürer fi tenasübü's-süver*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Tâberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr. *Câmîu'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2000.
- Toprak, Süleyman. "Haşr" md., *DİA*, İstanbul: XVI, 1997.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *Esbâbu'n-nüzûl*. Mısır: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1968.

- Yaşaroğlu, M. Kamil. "Kâri'a Sûresi" md., *DİA*, İstanbul: XXIV, 2001.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Anadolu Yayınları, ts.
- Yıldız, İbrahim. "Kur'ân Kıssalarında Muhatabı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (75), 2019, 457-472.
- Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza. *Tâcü'l-arûs min cevâhîri'l-kamus*. thk. Abdülalîm et-Tahâvî. Kuveyt: Matbaatu Hukûmetu'l-Kuveyt, 1984.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 2009.